

ИНФОРМАЦИИ

НАСОКИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНАТА ИЗОЛАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

На 25 и 26 март 2004 г. в София се състоя научно-практическа конференция на тема "Процесът на социалната интеграция – приемане на социалните индикатори на Европейския съюз в България и отговор на целите, поставени в Ница", организирана от Министерството на труда и социалната политика и Информационен център "НПО - срещу бедността". В конференцията взеха участие представители на: генерална дирекция "Заетост и социални въпроси" към Европейската комисия; Европейската антибедност мрежа (EAPN) и Европейската антибедност мрежа – Ирландия; Министерството на здравеопазването; Министерството на образованието и науката; Института по социология при БАН; Държавната агенция за закрила на детето; Националния съвет по етнически и демографски въпроси; профсъюзи и неправителствени организации (НПО).

Целта на конференцията беше да се очертаят проблемите при реализацията на Националната стратегия за борба с бедността и социалната изолация и правителствената политика за развитие на социалната интеграция, за да се улесни разработването на съвместен Меморандум за социално включване от Европейската комисия и българското правителство като част от подготовката за интегриране на страната ни в ЕС. В изнесените доклади и направените изказвания освен анализ и оценка на извършеното в тази насока бяха представени интересни и перспективни социални практики и се осъществи активен диалог между представители на правителството, синдикатите, НПО, научните среди.

Националната стратегия за борба с бедността и социалната изолация е конкретизация на стратегическите цели, приети от страните – членки на ЕС в Ница (2000г.), към условията в България, а именно: да се улесни участието в заетостта и достъпът на всички до ресурси, права, блага и услуги; да се предотврати рискът от изолация; да се подпомогнат най-уязвимите; да се мобилизират всички институции.

Стратегията обхваща периода от 2003 – 2006 г. Практическата й реализация през 2003 г. и първите месеци на 2004 г. показва както редица постижения и успехи, така и немалко проблеми, все още трудни за решаване. В изказванията и докладите на участниците в конференцията беше обърнато внимание на голяма част от тях, като се направиха полезни предложения за отстраняването им.

Министърът на труда и социалната политика г-жа Христина Христова откри конференцията, поздрави участниците в нея и отправи пожелания за ползотворна работа. Тя отбеляза, че България има сериозни успехи в реализацията на правителствената политика по развитие на социалната интеграция в съответствие със социалните индикатори на ЕС, но съществуват и много проблеми за решаване, главно в преодоляване на факторите за бедността и изолацията, за което е нужно предприемането на практически мерки. Подписването на Меморандума за социално включване от редица страни от ЕС

до края на 2003 г. допълнително активира работата на правителство в тази насока благодарение на подобрената икономическа среда, положителните икономически резултати, децентрализираното финансиране на социалните услуги. Министър Христова подчерта, че ни предстои най-трудното – да се достигне до всеки отделен човек и да се постигне целта - подписване на Меморандума.

Г-жа Иванка Христова – зам.-министър на труда и социалната политика, след поднесените поздравления към участниците в конференцията разгледа въпросите на политическия контекст на социалното включване. Тя подчерта, че в България има условия за прилагане на европейските изисквания, за постигане на основните цели, заложени в Стратегията, и изпълнение на социалната политика за: равен достъп до социални услуги; интегриране на рисковите групи в обществото; социално подпомагане при зачитане човешкото достойнство на подпомаганите; прилагане на индивидуалния подход в социалната работа; замяна на лицензионния с регистрационен режим за лицата, извършващи социални услуги; създаване на стимули и гаранции за равнопоставеност на хората с увреждания; разширяване на законодателството за закрила на детето; намаляване на безработицата на 11.25% до 2006г.; разпределение на отговорностите между държава, социални партньори и участници в постигането на социалното включване при изграждане на социална статистическа система.

Г-н Салчев – зам.-министър на здравеопазването, направи анализ на работата по осигуряване на качествени здравни услуги на рисковите групи и разширяване на достъпа им до тях. Той отбеляза, че са налице 1784 лекарски практики по първична здравна помощ и доближаване на здравните услуги до нуждаещите се, като се разширява дейността по реализация на програми по репродуктивно и сексуално здраве, ориентирани в най-голяма степен към етническите групи. Проучено е здравното състояние на ромското население и е нараснала институционалната ангажираност, провежда се обучение на медицински персонал, вкл. и на ромски медиатори. Активно се работи по програми и проекти по следните направления: подобряване качеството на живот на хората с увреждания; деинституционализация в тази област и реформиране на психиатричната помощ, както и проекти, насочени към борбата с наркоманиите.

Г-жа Ширин Местан – председател на Националната агенция за закрила на детето, направи обстоен преглед на редица направления в нейната работа по закрила на децата в риск за постигане на крайната цел – подобряване на тяхното благосъстояние. Сериозен принос в това отношение имат приетият през 2003 г. Закон за закрила на детето; изградената система за закрила на децата – Държавната агенция и структурите на местно равнище; подобряването на качеството на услугите в детските заведения; разширяване участието на неправителствените организации в закрилата и защитата на детето; разработените подзаконовни нормативни практики и специалната Наредба за реинтеграция на децата в семейството. Г-жа Местан изтъкна приноса на “План 2003-2005” за защита правата на децата на улицата (просещите деца), който се изпълнява пилотно в София, Бургас, Варна и Стара Загора.

Г-н Румен Симеонов – зам.-министър на труда и социалната политика, се спря на въпроса за положението на рисковите групи на пазара на труда и необходимостта от намаляване на дискриминацията във всичките ѝ форми, от повишаване на квалификацията и непрекъснато дообразование и обучение, от засилване на мотивацията за труд. Той взе отношение по успешно стартиралата на 01.09.2002 г. високо оценена и активно работеща в цялата страна национална програма “От социални помощи към осигуряване на заетост”. Тя е допълнена наскоро с нов компонент “Личен асистент”, като стремежът е 80% от включените в програмата безработни да са от ромски произход. Г-н Симеонов представи редица програми и проекти за повишаване заетостта на хората с увреждания; за работа с деца с увреждания; за независим живот и пълноценно интегриране в обществото; за използване на микрокредити от тези хора; за лица с възраст и недостатъчен трудов стаж за пенсиониране (до 5 години); за огромяване на чужденци, получили статут на български граждани; за равенство между половете на пазара на труда; проектите за съвместяване на професионалния със семейния живот и стимулиране предприемачеството на жени, отглеждащи деца; за жени над 50-годишна възраст, завърнали се на пазара на труда след отглеждане на децата си, за постигане в крайна сметка на намаляване на обезкуражените лица.

Особено полезен за всички присъстващи на конференцията беше докладът на г-н Финтал Фарел – директор на EAPN. Той обърна внимание на следните основни въпроси: бедността като действителност и отговорност на ЕС; стратегията на Съюза за социална интеграция; ускоряването на борбата срещу бедността и изолацията; визията за един наистина социален европейски съюз. При разглеждане на бедността като действителност и отговорност на ЕС бяха посочени данни от приетия Доклад за съвместна интеграция за 68 млн. човека, живеещи в държави от ЕС, за които достъпът до основни потребности е ежедневна битка. Г-н Фарел отбеляза, че действителността в България и Румъния е още по-страшна. Нейното пренебрегване и формирането на позиции на привилегии и власт води до разделение и нестабилност, докато прилагането на Стратегията за социална интеграция на ЕС с отворените си методи на координация и националните планове за действие допринася за поддържане на прозрачността на тази действителност. Икономическият растеж не е задължително отражение на едно здраво общество, нито е гаранция срещу бедността и изолацията и не бива да освобождава правителствата от целенасочена дейност срещу тях. На икономическия растеж е нужно да се гледа като на средство, а не като на крайна цел на модела за развитие. Процесът на установяване на конституционен договор на ЕС е ценна възможност за демократичен дебат и конституиране на един социален ЕС, за изкореняване на бедността и социалната изолация до 2010 г. Г-н Фарел разгледа многоизмерния характер на бедността и социалната изолация не просто като монетарен проблем, а като право на нормално жилище, качествено здравеопазване, достъп до грижи за децата и възрастните, наличие на възможности за образование през целия живот, както и на културни възможности.

В заключението г-н Фарел обоснова невъзможността за отлагане решаването на посочените проблеми, тъй като хората в бедност и изолация

заплащат за това със своето здраве и живот вследствие на отрицание на техните основни права. Това изисква засилване на ангажираността при утвърждаване на Стратегията за социална интеграция като видима и осъществима при изграждане на ЕС, в който бедността е изкоренена.

В отговор на редица от поставените към него въпроси г-н Фарел дефинира НПО като гръбнак на EAPN, а различията помежду им определи като тяхна силна страна, изискваща по-голямо сътрудничество, а не типизиране, обединяване на основата на общи принципи и изявена независимост, насищане със специалисти. Той изтъкна необходимостта НПО да се насочат в по-голяма степен към защита на неработещите бедни, да се постигне по-добра координация и резултатност от работата на всички, действащи срещу бедността и социалната изолация – министерства и местни власти, профсъюзи, неправителствени организации, научни среди.

Представителите на Европейската антибедност мрежа - Ирландия предоставиха полезна информация и споделиха натрупания ценен опит в тяхната страна при борбата с бедността.

Г-н Робин Ханан направи оценка на въздействието върху бедността и определи насоките за борбата с нея. Той се спря на извършената в Ирландия работа по реализацията на националната антибедност стратегия, изградените институционални структури и действащия от 1997 г. Национален план. Г-н Ханан взе отношение по възникналата дискусия за измерителите на бедността и защитения от г-н Р. Вутков измерител – 60% от общия потребителски разход, върху който не може да има влияние укриването на доходи. Въпросът за измерителите на бедността ще бъде обсъден на предстоящата кръгла маса в Холандия като особено важен за оценката на реалните резултати. Индикаторите за измерване на устойчивата бедност в условията на бързо развиващата се ирландска икономика се актуализират постоянно и включват новите потребности. С нарастването на минималния доход се увеличават и социалните плащания и се ограничават ситуацията на устойчива бедност, а за равнище на бедността, както и в другите страни от ЕС, се използва 60% среден доход. От голяма важност е ефективният мониторинг и оценка на реализацията на държавните програми и финансирания, както и въвличането на правителството в широк обществен дебат.

Г-н Джо Галахар разгледа положителните резултати, постигнати в Ирландия от инвестирането в хората чрез използване на обществени обучителни центрове. Прилаганото в началото измерване на бедността чрез равнищата на безработица и стремежът към намаляването ѝ насочват правителството към нов подход - към обучение, социална гаранция и приемане на уменията като основа на потребностите. Създадена е и Държавна обучаваща агенция. Използва се типичен общностен обучителен център, където хората получават нови умения, повишават се техните дух, мотивация и сигурност.

Представителите на Европейската антибедност мрежа - Ирландия подчертаха необходимостта от връзка между работещите срещу бедността в отделните страни и структурите на ЕС и Европейската комисия. Те изтъкнаха, че доброто разбиране между НПО и правителството позволява в Ирландия да се чуе гласът на бедните. Нужна е широка подкрепа за тези организации, тъй като

чрез тях хората реално могат да видят и усетят европейската социална политика по места.

Споделен беше ценен опит в борбата срещу бедността при работата с малцинствените рискови групи, близки до българското ромско население. Наложиха се изводи, че поради различната ситуация в отделните страни е нужно всяка от тях да търси свои решения на съществуващите проблеми.

Ирландските представители взеха отношение и по въпросите, свързани с негативните за България практики на финансиране на борбата срещу бедността и проявите на т.нар. "война" за ресурси между бенефициентите. Те споделиха техния опит и препоръчаха приложение на отворени и прозрачни схеми на финансиране, до които имат достъп всички групи, като вместо противопоставяне се развива координацията.

Н. с. д-р Илона Томова (Институт по социология на БАН) се спря на направените социологически изследвания и противоречивостта на оценките на извършеното в борбата с бедността и социалната изолация, което налага продължаване на диалога на правителствено и неправителствено равнище. Тя посочи сериозния прогрес през последните три години, дължащ се на новите програми и пакети от услуги за редуциране на бедността. Същевременно изтъкна необходимостта от създаване на комплексна програма, тъй като са налице и редица сериозни проблеми - например гетоизация и сегрегация както по етнически, така и по икономически признак, водещи до възпроизвеждане на общото равнище на безработица и бедност. Д-р Томова подчерта, че трябва да се обърне по-голямо внимание на семейното социално подпомагане и на домашното насилие над деца и жени, особено сред ромското и мюсюлманското население.

Г-жа Виолета Иванова (Институт за социални изследвания на КНСБ) постави въпроса за реалността на измерителите на бедността за България. Тя подчерта, че към момента абсолютният праг на бедността е 124 лв. Приблизително 40% от домакинствата са под този праг, при условие че включването на пазара на труда става при 120 лв., като у нас все още липсват механизми за намаляване на относителния дял на бедните трудово заети.

На нейното изказване опонира г-жа Ирена Данкова от дирекция "Политика и стратегия на социалната защита" на МТСП, посочвайки, че максималният размер на помощите не надхвърля 80 лв. и получаваната заплата от 120 лв. мотивира за труд. Доказателство за това е отчетеният брой трудово заети по програмата, който за 2003 г. надхвърля 75 000 човека.

Представителите на българските неправителствени организации изнесоха данни за реализирани у нас социални практики, изразиха становища по тях и очертаха насоките за активизиране и конкретизация на работата срещу бедността и социалната изолация.

Ст. н. с. д-р Вилиям Попов, председател на гражданско сдружение "Психотроник", разгледа обслужването на психохронично болните и представи изготвения от сдружението алтернативен на правителствения дългосрочен модел на такова обслужване, оформен като отворена програма с разработени проекти. Той акцентира върху необходимостта от коренна промяна в организацията,

управлението и дългосрочното обслужване на психохронично болните. Деинституционализацията и прилагането на основния принцип – гражданствеността в тази област, са пътят към съвременно решаване на въпроса в България, но все още липсват условия за тяхното повсеместно прилагане. Към момента е необходимо изграждане на повече психиатрични центрове за услуги, създаване на Специализиран граждански съвет към Министерството на здравеопазването, осигуряване на нужното финансиране и постепенно превръщане на гражданите в активни участници в обслужването на психохронично болните.

Н. с. д-р Вера Ганчева, председател на форум за устойчиво развитие “Фокус”, се сприя на въпросите, свързани с подобряване качеството на законодателната дейност и преодоляване на кампанийността, с избягване на излишното политизиране на проблемите на бедността и социалната изолация. Тя изтъкна необходимостта от по-рационално включване и оценяване на българските експерти в тази област наред с чуждестранните. Д-р Ганчева посочи отрицателните ефекти от административните ограничения на достъпа до информация, което реално се превръща в механизъм за изключване.

Г-н Петър Георгиев, председател на парламент “Рома”, се изказа в критичен дух относно извършената от правителството работа за намаляване на бедността и социалната изолация на българските роми. Той посочи, че от една страна, финансовите средства, предоставяни от държавата за ромската общност, не са достатъчни, а от друга, държавата се ангажира с изкуствен проблем, какъвто е мотивацията за труд у ромите, при положение, че основните трудности са във връзка с тяхното образование и квалификация, с постигането на трудова ангажираност и в момента се разработва план-програма за действие в тази насока.

Г-н Михаил Иванов, председател на Съвета по демографски и етнически въпроси, изтъкна необходимостта от по-активна политика за решаване проблемите на отделните етноси в България поради влошаване на тяхното здравословно и образователно равнище. Той отбеляза, че ромите са особено уязвима група, за която са нужни специални образователни мерки. Във връзка с това етническото оцветяване на бедните е оправдано и поради изоставането в социализацията на ромското малцинство. Г-н Иванов обърна внимание и на въпроса за броя на ромите в България и необходимостта при преброяването им да се вземе предвид не само официалната статистика, но и социологически данни. Като основна уязвима група наред с ромите той определи турското малцинство. Държавата трябва да подпомага тези групи балансирано, за да не се появява социално напрежение между тях, да се говори повече за малцинства на гетото, да се извършва конкретна работа, за да се изведат оттам поне децата, тъй като стандартът на живот е по-нисък. Г-н Иванов подчерта нуждата от по-добра регионална политика и по-активна работа с общините в граничните и депресивните райони на заетост. Той изтъкна, че организацията, която представлява, е готова да подкрепи всички добри идеи, свързани с увеличаване на заетостта; с подпомагане на интегрирани училища с 20-30% ученици роми; с

активно включване на ромите, особено интелигенцията, в решаване проблемите с бедността и социалната изолация.

Г-жа Ангелина Иванова от Центъра за етническа взаимопомощ посочи, че е необходимо в работата с бедността и социалното изключване на етническите малцинства по-активно участие да вземат етнолози; да се активизира дейността на НПО за намаляване на етническите напрежения; да се акцентира върху мотивацията за образование на ромските деца, които имат равен достъп до училища с другите деца в България, но не са достатъчно мотивирани.

Г-н Минков от фондация "Соларис" разгледа съществуващите различия в организационната култура на населението в отделните страни и подчерта, че в България все още има комуникационна пропаст между държавата и гражданското общество. Той наблегна на необходимостта от подпомагане на всички изпаднали в бедност и социална изолация, като признакът не трябва да бъде етнически, а социално-образователен с цел избягване на етническите напрежения.

Г-жа Лили Абаджиева от МТСП подкрепи казаното и посочи, че добър пример в това отношение е софийското бюро по труда "Възраждане", където не се прави разлика между българи и роми като етнос, а се подкрепят всички нуждаещи се.

Н. с. д-р Мария Желяzkова от информационен център "НПО – срещу бедността" представи изследване, направено по проекта "От социални помощи към заетост". Неговата цел е оценяване възможностите за стимулиране и развитие на доходоносните дейности и създаване на работни места за бедни и уязвими групи в съществуващите социално-икономически условия на България, както и формулиране на препоръки за намаляване бедността и безработицата. Тя подчерта, че нашият трудов пазар има слаб капацитет за включващ механизъм, заплащането на труда у нас е най-ниското в Европа, а икономическият растеж все още не допринася за нарастване на жизнения стандарт. Д-р Желяzkова направи оценка на петте главни компонента, осигуряващи доходоносни дейности за бедни хора и уязвими групи, а именно: програмата "От социални помощи към заетост"; самонаетост; малки предприятия; кооперативи; предприятия за социални услуги.

Анализът показва, че петте компонента имат характеристики на това, което в Европа се нарича "социална икономика", т.е. ниши за заетост. Те обаче са подложени на силен институционален натиск и политиките са все още или неутрални, или стимулиращи неравенствата. Нужно е да се въведе законодателство за социална икономика, каквото има в европейските страни, а политиките за намаляване на бедността да са на постоянен мониторинг. Д-р Желяzkова изказа мнение и във връзка с насоките за подобряване съвместната работа на правителствено и неправителствено равнище.

Високо оценен на конференцията от представителите на Европейската антибедност мрежа беше докладът на ст. н. с. д-р Духомир Минев, председател на информационен център "НПО - срещу бедността". Той разгледа измеренията на социалното изключване в България при несъответстващи засега на постигнатите резултати политически усилия, като изтъкна, че вече се формира лоби на неправителствените организации в парламента и се подготвя появата на парламентарен форум "Антибедност".

Г-н Минев откри въпросите, породени от направеното изследване: доколко ситуацията относно бедността и изключването в България е сходна с тази в страните от ЕС и доколко се различава; доколко европейските стандарти са адекватни на нашите условия, където са налице реално действащи силни механизми на изключване, противодействащи на усилията за национална адаптация на общите европейски социални индикатори в процеса на подготовка на Съвместния меморандум за включване. Проблемът е, че подобни механизми са извън социално-икономическата политика на правителството ни. Високият относителен дял на т.нар. "сива икономика" и неформалност на социално-икономическия живот е пречка за реализация на тази политика. Неформалността деформира пазара, особено трудовия. Тя е основа на корупцията, на престъпността като механизъм за обедняване, на ограничения достъп до правосъдие, с което се нарушава идеята за равенство пред закона. Необходимо е съобразяване с нашите специфични условия и ограничаване до минимум на неформалността със специални мерки като: данъчна полиция; усъвършенстване на правосъдието; съкращаване на предприятията, генериращи бедност; подобряване условията на труд и ограничаване на трудовите злоупотреби; въвеждане на ефективна система за решаване на трудовите спорове при равнопоставеност между партньорите на трудовия пазар; активизиране работата на синдикатите и Инспекцията по труда като важен механизъм за социално включване. Това са конфликтни въпроси, известни на МТСП, и тяхното решаване не е лесно, но е нужно.

Поставен беше акцент върху структурното изменение на бедността като ефект от властови игри, защото бедността у нас до голяма степен е въпрос на политики и реформи, които не са насочени към пазарна икономика и демокрация въпреки тяхното афиширане. Необходимо е взаимодействията на НПО да са в демократична среда, а не само в зависимост от властови центрове, които ги превръщат в проблем. Трябва да се изгради по-съгласуван модел на НПО, които да се изведат на европейско равнище, да са подкрепени от ЕС, да имат нужната независимост, като се подобри и достъпът им до информация. В противен случай се стига до нейното изкривяване, до неверни отговори и въздействия.

Изтъкната беше нуждата от ново законодателство, ориентирано преди всичко към тяхното отстраняване.

В докладите, изказванията и дискусиите се откри належащата потребност от активизиране на социалния диалог, прецизиране на законодателната и нормативно-правната уредба, постигане на информационна осигуреност на всички участници в борбата с бедността, развитие на иновациите, разпространение на положителните практики в социалната интеграция и издигане качеството на живота.

Д-р Антоанета Златкова